

В. В. Лойко,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів та економіки,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID: 0000-0003-3248-1585

Ю. М. Жукова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та економіки,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID: 0000-0001-6312-9600

А. М. Сундук,

д. е. н., старший науковий співробітник, завідувач відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України"

ORCID ID: 0000-0002-3749-4257

П. А. Швець,

к. е. н., старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник

відділу соціальної інфраструктури, Інститут демографії

та соціальних досліджень імені В. М. Птухи НАН України

ORCID ID: 0000-0001-8676-472X

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.9.10

ГЛОБАЛЬНІ УРБАНІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІСТ ЯК ОКРЕМИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

V. Loiko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance and Economics, Borys Grinchenko Kyiv University

Yu. Zhukova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor

of the Department of Finance and Economics, Borys Grinchenko Kyiv University

A. Sunduk,

Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Head of the Department of Land and Forest Resources

Economics, State Institution "Institute of Economics of Nature Management and Sustainable

Development of the National Academy of Sciences of Ukraine"

P. Shvets,

PhD in Economics, Senior Researcher, Leading Researcher of the Department of Social Infrastructure,

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine

GLOBAL URBAN TENDENCIES OF CITY DEVELOPMENT AS INDIVIDUAL SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

У статті розглянуто питання глобальних урбаністичних тенденцій розвитку міст як соціально-економічних систем. На основі проведеного аналізу визначення міста як соціально-економічної системи запропоноване авторське визначення цього поняття. Доповнено склад підсистем соціально-економічної системи міста та визначено їхнє змістовне наповнення. Виділено такі підсистеми міста: матеріально-технічну, фінансово-економічну, транспортну, екологічну, адміністративно-управлінську, соціально-демографічну, підсистему інформації та діджиталізації, підсистему безпечного проживання в місті. Розроблено узагальнену схему системи факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на місто як соціально-економічну систему. Обґрунтовано вплив глобальних урбаністичних тенденцій на розвиток міст як соціально-економічних систем. Виділено зростаючу вагомість екологічного урбанізму у сучасному розвитку глобальних міст. Проведено аналіз відмінностей процесу урбанізації в Європі та Китаї, виділено позитивні та негативні риси урбанізації для життя людей. На основі аналізу динаміки зростан-

ня міського населення України за період 1990—2020 рр. зроблено висновок про повільні темпи процесу урбанізації в Україні. На основі проведеного аналізу динаміки обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП), ресурсів домогосподарств в Україні та в місті Києві за період 2015—2019 рр. зроблено висновок, що проживання в столиці має економічні переваги для мешканців міста.

The article addresses the issue of global urban trends in urban development as socio-economic systems. The authors of the article considered the definition of the concept of "city", which is given in scientific articles of other authors. The authors have proposed their definition of the concept of "city" as a complex, socio-dynamic system. Which consists of defined subsystems that are in constant relationship. The authors have singled out and described the following subsystems of the city: material and technical, financial and economic, transport, environmental, administrative and management, socio-demographic, a subsystem of information and digitalization, Safe City subsystem. The authors of the article developed a generalized system of external and internal environmental factors that influence the city as a socio-economic system. The article identifies three levels of factors: macro-level (global), meso-level (state), micro-level (city). The entrance to the system "city as a social-economic system" is all kinds of resources, including human resources, leaving the system there is information, innovations, level of comfort of city residents, rating of the city among cities of the country or the world. The authors justify the impact of global urban trends on the development of cities as socio-economic systems. The article emphasizes the growing importance of ecological urbanization in the development of modern cities. An analysis of the differences in urbanization between Europe and China highlighted the advantages and disadvantages of this process. An analysis of the dynamics of urban population growth in Ukraine between 1990 and 2020 revealed a slow rate of urbanization in Ukraine. Analysis of the evolution of the gross domestic product of Ukraine (GDP) and household resources in general for Ukraine and, in particular, for the city of Kiev, led to the conclusion that: that the residents of Kiev city have an economic advantage from living in the capital over other residents of other cities of Ukraine. The authors have identified negative factors in the development of urbanization in Ukraine: growing economic inequality among the inhabitants of cities, a decrease in the level of security, and an increase in the expenditure of various resources.

*Ключові слова: урбаністика, глобалізація, місто, тенденції розвитку, соціально-економічна система.
Key words: urban planning, globalization, city, development trends, socio-economic system.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Останні роки ознаменувалися зростанням уваги науковців та фахівців різних галузей знань до проблем розвитку міст та світової і національної тенденції урбанізації. Сучасний спектр урбаністичних проблем охоплює питання визначення ресурсів для розвитку міст, облаштування міських територій, тенденції демографічного, соціального та економічного розвитку міст, екологічного стану в містах, формування міських систем та взаємодії їх елементів. Сучасний стан урбанізації в світі характеризується стадією завершення урбаністичного переходу, бо чисельність міського населення світу перевищила 50 %. За даними статистики 600 найбільших міст світу виробляють більше, ніж 50 % ВВП, що свідчить про розвиток містоцентричної економічної моделі розвитку світової економіки. Проблематика розвитку міст у глобальній економіці є важливою і, з урахуванням багатогранності її прояву, потребує проведення наукових досліджень різних її аспектів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань урбаністичних тенденцій, впливу глобалізації на розвиток міст, змін, які відбуваються в містах під впливом різних чинників, трансформації міського способу життя людини, інноваційним процесам та іншим питанням пов'язаним із розвитком міст присвячені праці багатьох закордонних та вітчизняних вчених. Зокрема, питанню впливу теорії стійкого розвитку міст на теорії урбаністики приділено увагу у статті М.Ф. Аверкіної [1]. Тенденції розвитку провідних мегаполісів світу у глобальній економіці та перетворення їх на світові міста обгрунтовано у монографії Р.М. Крамаренко [2]. Закордонні вчені вважають, що розвиток

сучасних міст залежить від глобальних тенденцій розвитку світової економіки. Так, зокрема, Г. Пінсон та Ч. Морел вважають, що розвиток міст залежить від розвитку транснаціональних компаній [3]. Ле Галес П. вважає, що міграція населення внаслідок економічних змін породжує формування нових агломерацій міського типу [4]. З'ясуванню нової ролі найбільших міст планети присвячено наукове дослідження Р. Хорнера [5]. Дослідженню міст урбаністичної України в епіцентрі просторових змін присвячена монографія українських вчених за редакцією К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої [6]. Здобутки вказаних вчених мають теоретичне та практичне значення у вказаній сфері і стали основою для проведення подальших досліджень з питання глобальних тенденцій у розвитку міст як окремих економічних систем в умовах глобалізації.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Враховуючи важливість і значущість проведених авторами досліджень, доцільно провести дослідження надзвичайно важливого питання методологічної визначеності розвитку сучасних міст як окремих соціально-економічних систем.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження основних аспектів прояву глобальних урбаністичних тенденцій у розвитку міст як окремих соціально-економічних систем.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Характерними рисами розвитку міст в умовах глобалізації за останні 30 років стали: скорочення кількості

Таблиця 1. Сутнісний склад підсистем соціально-економічної системи міста

Назва підсистеми соціально-економічної системи міста	Сутнісний склад підсистеми
Матеріально-технічна підсистема	Всі види будівель та споруд в місті. Дороги, мости, транспортна інфраструктура. Житлово-комунальна інфраструктура
Фінансово-економічна підсистема	Всі види фінансових ресурсів, з яких складається бюджет міста. Економічний та фінансовий потенціал міста. Інвестиційна привабливість міста
Транспортна підсистема	Всі види транспортних засобів міста
Екологічна підсистема	Ступінь захисту навколишнього середовища за рахунок впровадження інноваційних технологій на об'єктах забруднення навколишнього середовища. Екологічна складова в ландшафтному дизайні міста та житловому фонді
Адміністративно-управлінська підсистема	Відповідність адміністративно-управлінської системи сучасним вимогам сталого розвитку соціально-економічних систем, її гнучкість та можливість перебудови в зв'язку зі змінами у зовнішнього та внутрішнього середовищі функціонування міста
Соціально-демографічна підсистема	Склад та структура мешканців міста. Рівень безробіття. Умови проживання. Рівень бідності. Рівень задоволеності мешканців міста комфортністю умов проживання в ньому
Підсистема інформації та діджиталізації	Впровадження та підтримка функціонування безпаперової адміністративної діяльності в місті. Доступ до джерел інформації у мешканців міста. Доступ до Інтернету. Діджиталізація послуг
Підсистема безпеки проживання в місті	Ступінь освітлення вулиць міста вночі. Наявність камер відеоспостереження на вулицях міста. Ступінь злочинності в місті. Можливість отримання допомоги мешканцям міста в разі настання нещасного випадку

Джерело: складено авторами.

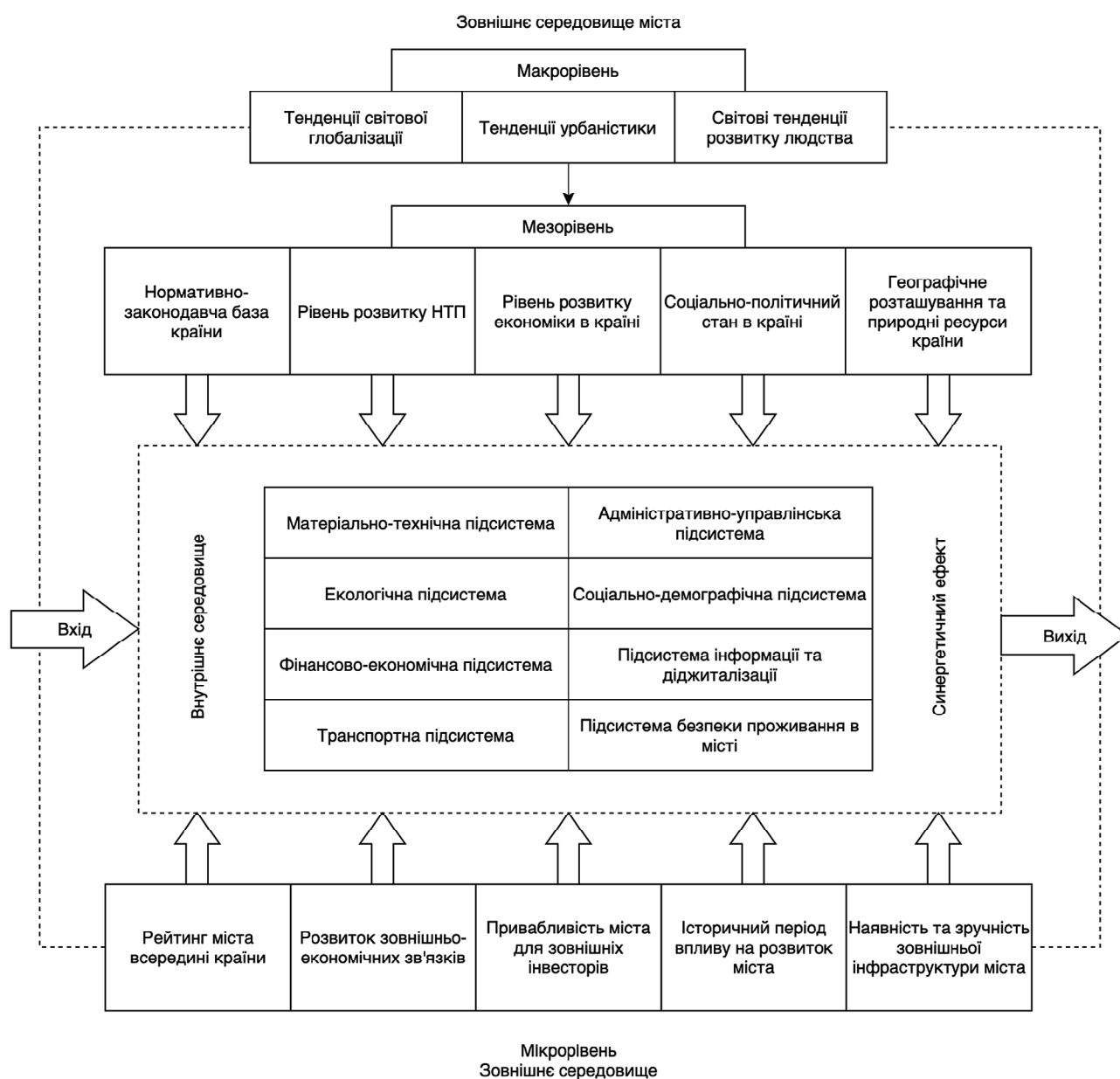

Рис. 1. Узагальнена схема системи факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на місто як соціально-економічну систему

Джерело: запропоновано авторами.

виробничих підприємств на території міста, швидкі темпи розвитку та удосконалення інфраструктури міст, перенесення уваги на озеленення та покращення екологічного стану міста, зростання концентрації креативного потенціалу, інституційні трансформації в управлінні містом. Високий ступінь концентрації бізнес-діяльності у сучасних містах сприяє розвитку інфраструктури міста та підвищенню комфортності проживання мешканців міста. Сучасні міста представляють собою нові глобалізаційні центри з швидким темпом життя, своєю субкультурою, креативними рішеннями.

Характерними рисами соціально-економічних систем є те, що це системи, які мають мету свого функціонування та містять у своєму складі людей як елементи, і є надзвичайно складними системами. В наукових працях різних авторів сутність соціально-економічної системи трактується по-різному, в залежності від мети дослідження, проте є спільне, що об'єднує всі визначення цього поняття, це — наявність у визначенні поняття "соціально-економічна система" таких елементів, як "елемент", "взаємозв'язок", "структура", "взаємозалежність", "цілісність" [7]. Американський соціолог Роберт Парк вважав, що місто — це складна соціально-економічна, самодостатня система, яка має здатність до саморозвитку і створена людиною для влаштування своєї життєдіяльності та адаптована відповідно до потреб людини [8]. Р. Парк вважав, що розвиток міст відображає розвиток суспільства в цілому. І дійсно, з розвитком науково-технічного прогресу, впровадженням різних інновацій у життєдіяльність людей, міста значно змінювались і трансформувались, відповідаючи сучасним запитам їх мешканців. Сучасне місто є результатом урбаністичного процесу і представляє собою соціально-просторову форму існування суспільства. Місто як соціально-економічна система є відкритою системою, яка взаємодіє з навколишнім середовищем. У працях науковців місто як соціально-економічна система представлена у вигляді взаємодіючих елементів: людини (суспільно-структурний елемент), природи (екологічна підсистема) та матеріальної складової (матеріально-технічна підсистема) [9]. Підсумовуючи дослідження вчених, доцільно сформулювати визначення міста наступним чином. Місто — це складна, динамічна соціально-економічна система, яка складається із певних підсистем, що знаходяться між собою у постійному взаємозв'язку та взаємодії, яка створена людиною, розвивається під впливом різних чинників та забезпечує життєдіяльність та захист людини (запропоновано авторами). У сучасному місті значно зростає значення інформації, зручності щодо швидкості її отримання, підвищується значення діджиталізації надання адміністративних та інших послуг, зростає значення забезпечення рівня безпечного проживання в місті. Таким чином доцільно доповнити підсистему міста як соціально-економічної системи (табл. 1).

Місто відноситься до складних динамічних соціально-економічних систем, яка знаходиться у постійній зміні, причиною котрих є внутрішні суперечності. На місто як соціально-економічну систему впливає низка факторів, вплив яких може мати як позитивний, так і негативний характер. Традиційно всі фактори, які чинять вплив на соціально-економічні системи поділяють на два рівня: зовнішні та внутрішні [7—9]. Оскільки міста розташовані в певних державах і на їхній розвиток крім світових тенденцій впливають також тенденції розвитку окремих держав, то в ідентифікації факторів доцільно виділити три рівня: макрорівень (світові тенденції), мезорівень (тенденції розвитку держави), мікрорівень (тенденції розвитку міста). Так як місто є відкритою соціально-економічною системою, то за ознаками відкритої системи, є "вхід" до цієї системи, у нашому випадку — це всі види ресурсів, у тому числі і людські, і "вихід" — це інформація, інновації, рівень комфортності життя мешканців міста, рейтинг міста серед інших міст світу або країни (рис. 1).

Для успішного соціально-економічного розвитку місту потрібно знайти свої особливості, які можуть цінуватися у глобальному (світовому) масштабі і які надають можливість отримувати економічні вигоди. Концепція глобальних міст обґрунтована С. Гассен-Кооб [10]. На думку авторки, до глобальних міст відносять міста, які є концентрацією фінансів та зосередженням керівництва організацією світової економіки, флагманами інновацій та ринкової торгівлі товарами та технологіями. На основі проведеного аналізу світових урбанізаційних процесів Балуєва О.В. зробила висновок щодо інтенсивності процесу урбанізації, масштабності та взаємовпливу урбанізованих міст [11]. Пітерзе Я. розглядає глобалізацію як гібридизацію [12]. Глобальні міста виступають флагманом передових технологій та науково-технічного прогресу, мають переваги в організації більш комфортних умов проживання людини в місті проте є джерелом глобальних проблеми: соціальної нерівності, бідності, втрати національної автентичності мешканців міста, поляризація міської території.

Рейтинг глобальних міст світу складений консалтинговою фірмою "A.T. Kearney" та дослідницьким центром "Рада Чикаго з міжнародних відносин" за п'ятьма головними критеріями: рівнем ділової активності, людським капіталом, інформаційним обміном, культурним рівнем та політичною вагою надав можливість отримати список найглобальніших міст світу [13]. До таких міст віднесено: Нью-Йорк, Лондон, Париж, Токіо, Гонконг, Лос-Анжелес, Сінгапур, Чикаго, Сеул, Торонто.

У глобалізованій світовій економіці значення міст як окремих соціально-економічних систем значно зростає. Засновник та партнер "Future Map", консалтингової фірми, яка працює з даними та сценаріями глобального розвитку Параг Кханна вважає, що у ХХІ ст. будуть домінувати не Америка або Китай, Бразилія чи Індія, а саме міста [14]. Франк Якобз у своєму дослідженні "The City States of Europe" стверджує, що глобалізація роз'їдає національний суверенітет і в майбутньому можлива широка мережа напівнезалежних міст-держав [14]. За прогнозами вчених у майбутньому значимість Європи буде спадати, а значний розвиток отримують міста-метрополі і Китай, Африці, Азії, Латинській Америці. Сучасна Європа налічує 99 метрополій з населенням більше 1 мільйона мешканців. У найбільших метрополіях європейського континенту, як-от: Лондон, Париж та Стамбул проживають більше 10 мільйонів жителів, Мадрид — 6,4 млн мешканців і Барселона — 5,4 млн, Берлін — 5 млн. На більшій частині території Європи домінують мегаполіси середнього розміру, як-от: Франкфурт, Бірмінгем, Будапешт, або Лісабон, або більш дрібні, як-от: Антверпен, Гданськ, або Більбао [15]. За прогнозами вчених зростання європейських мегаполісів не прогнозується. Збільшуючи умови комфортності власного проживання багато європейських родин переселяються для постійного проживання у передмістя, поширюючи міську культуру за межі міста і зменшуючи кількість мешканців основного ядра міста. Наприклад, населення Копенгагена скоротилося на 35 відсотків за останні 50 років за рахунок переселення мешканців у передмістя. Межа міста розширюється за рахунок зростання передмість і у подальшому таке місто являє собою вже агломерацію.

Якщо за прогнозами вчених зростання міст Європи буде повільним або призупиниться, то для міст Китаю прогноз зовсім інший. Структурні перетворення в економіці Китаю, зокрема впровадження ринкової економіки та підвищення ролі територіального самоврядування викликало наприкінці ХХ та на початку ХХІ ст. швидкий розвиток міст та монополій. У Китаї налічується 8 мегаполісів з населенням більше 10 млн мешканців: Шанхай, Пекін, Чунцін, Гуанчжоу, Тяньцзінь, Шеньчжень, Сіань і Ченду. За дослідженнями вчених рівень урбанізації в Китаї досягнув у 2018 р. 59,6 %, що є вищим, ніж середній світовий рівень урбанізації [16]. В економіці

Таблиця 2. Вплив глобальних урбаністичних тенденцій на розвиток міст як соціально-економічних систем

Опис глобальної урбаністичної тенденції	Складова соціально-економічної системи	Зміст впливу глобальної урбаністичної тенденції на місто
Тенденція до зростання комфортності, зручності, безпеки та надійності всіх елементів матеріальної сфери у місті	Матеріально-технічна підсистема	В містах будуються житлові та інші будинки та споруди за новими технологіями, із застосуванням сучасних інноваційних матеріалів. Відбувається процес покращення якості, ергономічності, надійності рівня безпеки об'єктів матеріально-технічної сфери оснащення міст за рахунок застосування різного виду інновацій
Тенденція до глобального швидкого переміщення капіталів	Фінансово-економічна підсистема	Розвиток фінансової інфраструктури в містах, яка надає можливість швидкого переміщення капіталів у будь-яку точку світу
Тенденція до розвитку більш швидких та комфортних засобів пересування людини	Транспортна підсистема	Розвиток різних видів транспорту для міст. Створення можливостей для швидкого та безпечного переміщення мешканців в середині міста
Тенденція створення екологічно комфортних та безпечних для проживання людини міст та оптимізація впливу міста на навколишнє середовище	Екологічна підсистема	Значна увага приділяється розвитку безвідходних та маловідходних технологій для підприємств, які розташовані в місті. Розвиток екологічного урбанізму як тренду сучасного міста
Тенденція переходу до муніципального управління	Адміністративно-управлінська підсистема	В багатьох країнах міста мають свою систему адміністративного управління та формують власні бюджети
Тенденція глобальної міграції населення	Соціально-демографічна підсистема	Тенденція до глобальної міграції населення та компактне проживання мешканців різних країн в містах інших країн викликало розвиток міського мультикультуралізму та появу етномаркетингу
Тенденція діджиталізації послуг та швидкого отримання інформації	Підсистема інформації та діджиталізації	Поширення нових технологій на різні країни світу надає можливість швидкого отримання інформації. Процес діджиталізації різних послуг для мешканців міст надає можливість більш швидкого вирішення питань та економії ресурсів міст
Тенденція до створення системи глобальної безпеки	Підсистема безпеки проживання в місті	Розвиток сучасних систем спостереження, контролю та реагування на ситуації або надзвичайні події, які відбуваються на вулицях міста. Необхідність посилення безпеки для мешканців міста виникла у зв'язку із посиленням загрози тероризму в світі та поширення інших негативних соціальних явищ

Джерело: складено авторами.

країн метрополії займають значну долю у формуванні валового національного продукту країни. Метрополії Брюссель, Будапешт, Дублін, Копенгаген, Сеул виробляють до 50 % ВВП своїх національних економік. Такі метрополії, як Париж, Прага, Оклад, Осло виробляють третину ВВП країн, в яких вони розташовані [15]. Китайські метрополії виробляють ВВП, який можна зіставити із ВВП цілої європейської країни. Наприклад, ВВП Гуанчжоу дорівнює ВВП Швейцарії, ВВП Шеньчженя — ВВП Швеції, ВВП Тяньцзіня — ВВП Румунії, ВВП Сучжоу — ВВП Австрії, ВВП Ченду — ВВП Норвегії, ВВП Ханчжоу — ВВП Греції, ВВП Нанкіна — ВВП Данії, ВВП Циндао — ВВП Угорщини, ВВП Фучжоу — ВВП України [17]. Для монополій Китаю характерними позитивними рисами є: швидкий розвиток, значний обсяг будівництва житлового та адміністративного сектору, створення зелених зон для відпочинку (значні території китайських міст відводяться під ландшафтні зони або парки для загального користування мешканців міста), розвиток інфраструктури, високий рівень надання побутових та адміністративних послуг. Проте і проблем у мегаполісів Китаю достатньо. Це — забрудненість повітря в китайських мегаполісах (з 10 найбільш забруднених міст світу більшість знаходиться у Китаї), зростання злочинності, наростання соціального розшару-

вання мешканців міст, збільшення рівня безробіття, транспортні проблеми [18]. Безумовно, що ці проблеми притаманні всім мегаполісам світу, проте для китайських мегаполісів, проблема екології є найгострішою.

Питання екології можливо вирішити завдяки впровадженню політики екологічного урбанізму. Екологічний урбанізм — це система планування і побудови міст, що передбачає в своїй основі можливість максимального врахування екологічної складової (і взаємодії з природним середовищем). Врахування і взаємодія може реалізуватися завдяки впровадженню окремих проєктів. Основними принципами цього процесу є: баланс з природним середовищем — взаємопідтримуючі контакти з природою; ощадливість — застосування нових технологій раціонального використання (нові інноваційні рішення, сучасні технології, системи контролю за використанням ресурсів); максимальне врахування переваг оточуючого середовища (їх збереження і можливе включення до архітектури міста); мінімальна енергоємність — раціональне задоволення енергетичних потреб міста за рахунок впровадження засобів нового рівня, що дозволяють економити і заощаджувати енергію. Це може досягатися за рахунок впровадження проєктів зеленої енергетики, інших технологічних рішень.

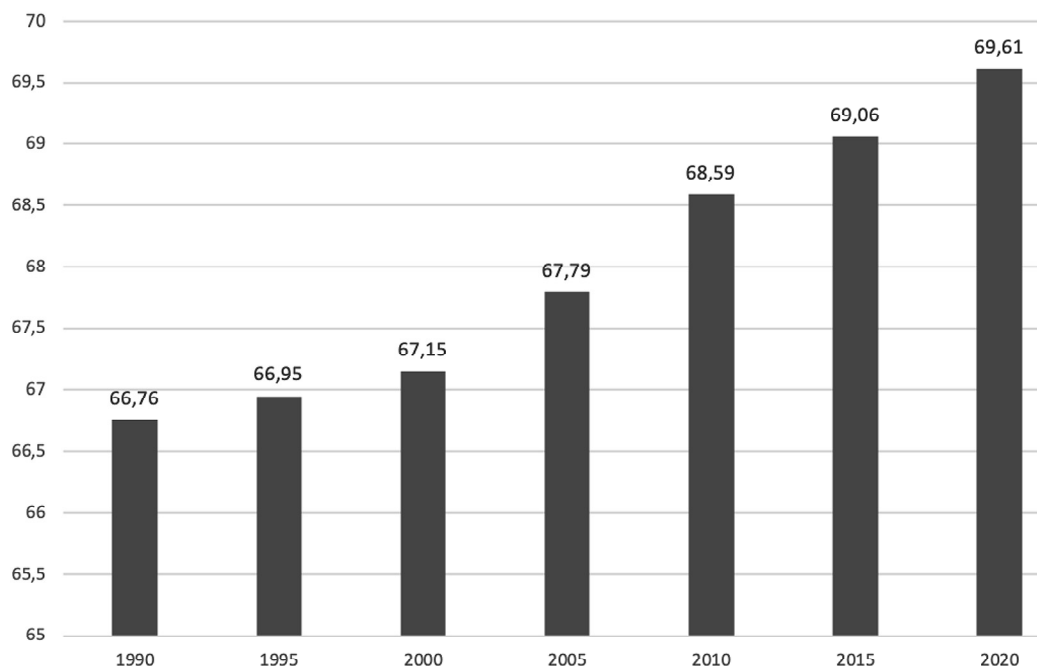

Рис. 2. Питома вага міського населення у загальній кількості населення України, %

Джерело: складено авторами за даними Світового банку [20].

Важливу роль у цих процесах відіграють природні ресурси. Зараз актуальною є тенденція використання не сировинних, а ринкових позицій природних ресурсів, з чим пов'язується поступове набуття ними ознак ринкового активу. Як показує досвід, раніше інтерес до природних ресурсів полягав у тому, що вони задовольняли потреби у аграрній продукції, функції водопостачання, важливою була продукція лісу тощо. Такий підхід значною мірою зумовив надмірний пресинг щодо природних ресурсів та екологічні проблеми. Але поступово формується тенденція до посилення ринкових позицій — можливість входження до зони впливу приватних компаній, актуалізація вартісних характеристик, генерація фінансових потоків тощо.

Найважливішим викликом сучасних мегаполісів є прискорення поляризації та збільшення соціальної та економічної нерівності. У сучасних мегаполісах світу проживають різні етнічні групи населення. Проживаючи компактно в різних районах мегаполісу ці групи намагаються зберегти свої етнічні особливості: куль-

турні та релігійні традиції, національну їжу, елементи національного одягу, мову, родинні традиції. Проте в процесі сумісного проживання на території одного мегаполісу різних етнічних груп відбувається процес дифузії і взаємопроникнення різних етнічних культур, що позитивно впливає на процес розвитку міського мультикультуралізму. Проживання етнічних груп на територіях мегаполісів викликало необхідність структурованого споживання товарів та послуг, що стало можливим завдяки розвитку етно-маркетингу. Розвиток етно-маркетингу сприяє тому, що етнічні групи, які мешкають на територіях міст у різних країнах, можуть отримувати не тільки національні товари а й послуги: культурні, освітні, релігійні [19].

Процес урбанізації триває і в Україні. Міграція населення у пошуку нових економічних можливостей привела до зростання кількості міського населення, питома вага якого за період 1990 по 2020 рр. зросла на 2,85% (рис. 2).

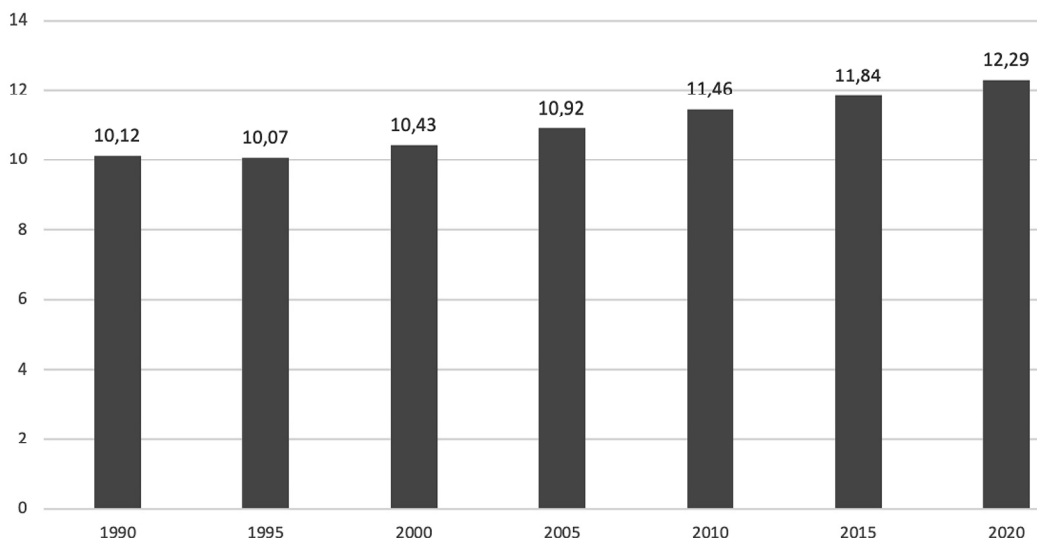

Рис. 3. Питома вага населення міських агломерацій більше 1 млн, % від загальної кількості населення

Джерело: складено авторами за даними Світового банку [20].

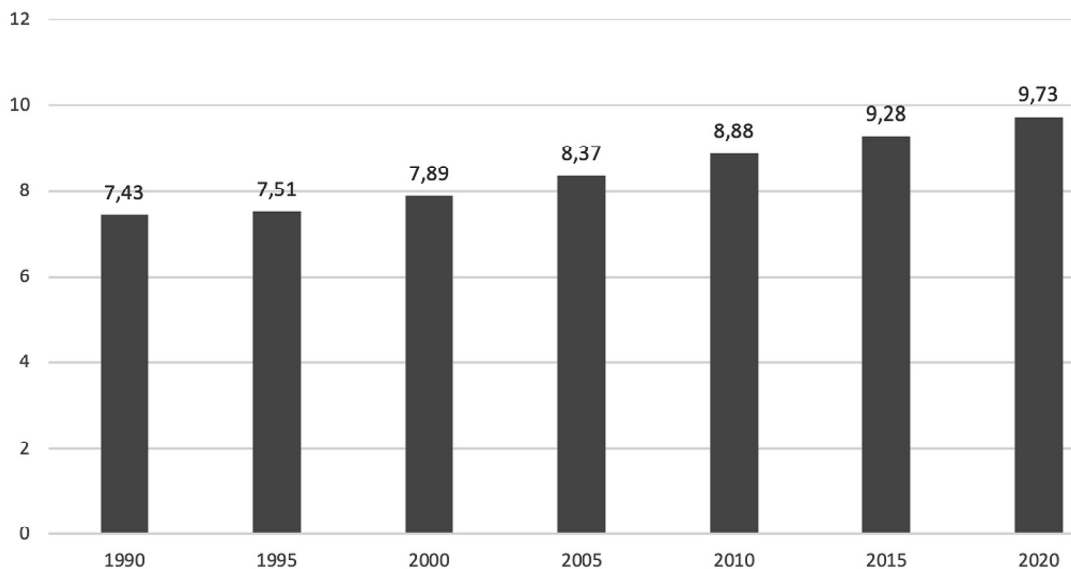

Рис. 4. Питома вага міського населення, що мешкає у найбільшому місті України, % від загальної кількості міського населення

Джерело: складено авторами за даними Світового банку [20].

Найвищі темпи зростання приросту міського населення спостерігалися в період 2005—2010 рр. (у 2005 р. темп приросту міського населення склав 0,64 % у порівнянні із 2000 р. та у 2010 р. темп приросту міського населення дорівнював 0,80 % у порівнянні із 2005 р., в інші роки темпи приросту міського населення були нижчими). Темпи утворення агломерацій на території України були трохи повільнішими, ніж темпи зростання міського населення. За період 1990—2020 рр. питома

Таблиця 3. Динаміка обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) та ресурсів домогосподарств в Україні та місті Києві за період 2015—2019 рр.

Назва показника	Роки					Відхилення даних 2019 від 2015, %
	2015	2016	2017	2018	2019	
Валовий внутрішній продукт України – усього, млн грн	1988544	2385367	2981227	3560302	3977198	Зростання у 2,00 рази
Валовий внутрішній продукт міста Києва – усього, млн грн	451700	550140	699378	833299	949566	Зростання у 2,10 рази
Питома вага ВВП міста Києва у ВВП України, %	22,72	23,06	23,46	23,41	23,88	1,16
ВВП на душу населення, грн	46210,2	55853,5	70224,3	84192,0	94015,7	Зростання у 2,03 рази
Наявний дохід населення, у розрахунку на одну особу за рік, грн	31803	37080	47270	58442	94015,7	Зростання у 2,17 разів
Сукупні ресурси в середньому на місяць на одне домогосподарство в Україні, грн	5231,7	6238,8	8165,2	9904,1	12118,5	Зростання у 2,32 рази
Сукупні ресурси в середньому на місяць на одне домогосподарство в місті Києві, грн	6389,28	8213,89	10403,68	13579,91	18221,58	Зростання у 2,85 разів
Курс валют НБУ на 31 грудня поточного року, долар США	24,0007	27,1909	28,0672	27,6882	23,6862	- 1,34
Сукупні ресурси в середньому на місяць на одне домогосподарство в Україні, дол. США	217,98	229,44	290,92	357,70	511,63	Зростання у 2,35 разів
Сукупні ресурси в середньому на місяць на одне домогосподарство в місті Києві, дол. США	266,21	302,08	370,67	490,46	769,29	Зростання у 2,89 разів
Середній розмір домогосподарств в Україні, осіб	2,59	2,58	2,58	2,58	2,58	- 0,38
Середній розмір домогосподарств в місті Києві, осіб	2,60	2,61	2,62	2,62	2,63	1,15
Сукупні ресурси в середньому на місяць на 1 члена сім'ї в Україні, дол. США	84,16	88,93	112,76	138,64	198,30	Зростання у 2,36 разів
Сукупні ресурси в середньому на місяць на 1 члена сім'ї в місті Києві, дол. США	102,39	115,74	141,48	187,20	292,51	Зростання у 2,86 разів

Джерело: складено авторами за даними Державного комітету статистики та Головного управління статистики у місті Києві [21; 22].

вага населення міських агломерацій більше 1 млн зростає на 2,17% (рис. 3). Фактично, якщо у 1990 р. кожна десята особа проживала у міській агломерації, то через 30 років вже кожна восьма. Найвищі темпи приросту населення міських агломерацій спостерігались у період 2005—2010 рр.

Глобальним містом України є столиця — місто Київ. Темпи приросту населення найбільшого міста України за період 1990—2020 рр. склали 2,3 % у абсолютному вимірі, і зросли майже на чверть від рівня 1990 р. Кількість мешканців міста Києва склала у 2020 р. 9,73 % від загальної кількості міського населення України (рис. 4). Темпи зростання кількості мешканців найбільшого міста України були найвищими також у період 2005—2010 рр.

Столиці кожної країни є маркером рівня життя у країні. Як правило, рівень життя мешканців столиці вищий, ніж рівень життя в інших містах країни. За проведеним аналізом динаміки зміни валового внутрішнього продукту (ВВП) України та її столиці — міста Києва та порівняння доходів домогосподарств в Україні загалом та по місту Києву зокрема за період 2015—2019 рр., можна зробити ряд висновків (табл. 3).

Валовий внутрішній продукт України у вартісному виразі за період 2015—2019 рр. зріс у 2,0 рази, ВВП міста Києва за той же період зріс у 2,1 рази. ВВП столиці зростає трохи швидшими темпами, ніж ВВП країни. Питома вага ВВП міста Києва у ВВП країни склала у 2019 р. 23,88 % і за досліджуваний період 2015—2019 рр. зросла на 1,16 %. Сукупні ресурси на місяць на одне домогосподарство в м. Києві помітно вищі за рівень України загалом, темпи росту цього показника по столиці також перевищують середньо українські. За період 2015—2019 рр. сукупні ресурси на одне домогосподарство в Україні зросли у 2,35 рази, а у місті Києві у 2,85 рази. За даними 2019 р. сукупні ресурси на одне домогосподарство у місті Києві перевищували сукупні ресурси на одне домогосподарство загалом в Україні більш, ніж у півтора рази. Ця тенденція свідчить про вищий рівень життя мешканців столиці у порівнянні з рівнем життя мешканців інших міст та сіл України. Водночас середній розмір домогосподарств у місті Києві лише на 1,94 % вищий, ніж в Україні. Сукупні ресурси домогосподарств у вартісному виразі у доларах США в місті Києві у 2019 р. перевищували показник по Україні на 257,66 дол. США або на 50,36 % [21; 22]. Обсяг сукупних ресурсів в середньому на місяць на 1 члена сім'ї у доларах США в м. Києві очікувано вищий, ніж по Україні. Звертає увагу, що розрив за 5 років посилюється більше, ніж вдвічі. Якщо у 2015 р. сукупні ресурси в середньому на місяць на 1 члена сім'ї у м. Києві перевищували сукупні ресурси в середньому на місяць на 1 члена сім'ї по Україні на 21,7 %, то у 2019 р. перевищення складало 47,51 %.

Ступінь задоволеності рівнем комфортності проживання в столиці мешканці столиці оцінили на 3,5 балів за даними 2020 р. Таким чином можна зробити висновок, що з економічної точки зору проживання в столиці має істотні переваги для мешканців міста.

За дослідженнями, проведеними вченими за сприянням Міжнародного банку реконструкції та розвитку на території України виділено три типу міст: до першого типу віднесено міста, які мають тенденції зростання економічної активності та розширення території (22 % від загальної кількості міст України); до другого типу віднесено міста, територія та економічна активність яких зменшується; до третього типу віднесено міста, економічна активність яких зменшується а територія зростає [23]. До негативних тенденцій урбаністичного процесу в Україні віднесено зменшення кількості населення міст внаслідок старіння населення та значної міграції до інших країн. Зменшення кількості міського населення прискорилось з початком

конфлікту у 2014 р. В Україні процес урбанізації триває попри стрімке зниження кількості населення. Процес урбанізації на території України є нерівномірним. На Півдні та Сході України рівень урбанізації складає до 84 %, у Центральному регіоні — 60 % і у Західному регіоні — 45 %. Це обумовлено багатьма причинами. Історично склалося, що Східний та Південний регіони є промисловими регіонами України, тому рівень урбанізації там вищий. Західний регіон переважно сільськогосподарський, тому і рівень урбанізації в цьому регіоні є нижчим. Темпи урбанізації в Україні нижчі, ніж в Європейських країнах.

ВИСНОВКИ

Сучасні міста є результатом урбанізаційного процесу та соціально-просторовою формою організації життя людей. Місто визначено як соціально-економічна система, в якій виділено наступні підсистеми: матеріально-технічна, фінансово-економічна, транспортна, екологічна, адміністративно-управлінська, соціально-демографічна, підсистема інформації та діджиталізації, підсистема безпеки проживання в місті. Місто як соціально-економічна система є відкритою, динамічною та складною системою, на яку впливають багато факторів. Фактори впливу на місто поділено на три рівні: макрорівень (світові тенденції), мезорівень (тенденції розвитку держави), мікрорівень (тенденції розвитку міста). Глобальні світові тенденції урбанізації також впливають на розвиток міст, насичуючи міста різними інноваціями та роблячи їх все більше комфортними, зручними та безпечними для проживання людини. Вплив глобальних урбаністичних тенденцій на розвиток міст має як позитивні сторони, так і негативні. До позитивних сторін віднесено: зростання зручності, комфортності і безпечності міст для проживання в них, економічна вигідність проживання в місті для мешканців міста, розвиток екологічного урбанізму та прощя принципів циркулярної економіки, швидкий розвиток інформатизації та діджиталізації. До негативних сторін міського проживання віднесено: зростання соціального розшарування серед мешканців міста, що посилюється територіальним розшаруванням компактного проживання бідних та багатих, наростання злочинності, екологічні проблеми. З'ясовано відмінності у розвитку міст Європи та Китаю: європейські мегаполіси та агломерації мають уповільнені темпи зростання, китайські мегаполіси — навпаки, зростають дуже швидкими темпами. Темп урбанізації в Україні більш повільний, ніж темп урбанізації в Європі. Мешканці столиці України, міста Києва як глобального міста світу, мають економічні переваги перед мешканцями інших міст України.

Література:

1. Аверкіна М.Ф. Вплив теорії стійкого розвитку міст на теорії урбаністики. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Економіка". 2012. Вип. 19. С. 262—266.
2. Крамаренко Р.М. Столичний мегаполіс у глобальній конкурентній моделі економічного розвитку: [монографія]. К.: КНЕУ, 2014. 224 с.
3. Pinson G., Morel Journal Ch. The Neoliberal City: Theory, Evidence, Debates. Territory, Politics, Governance. 2016. № 2 (vol. 4). pp. 137—153.
4. Le Gales P. (2016). Neoliberalism and Urban Change: Stretching a Good Idea Too Far? Territory, Politics, Governance. № 2 (vol. 4). pp. 154—172.
5. Horner R. A new economic geography of trade and development? Governing South-South Trade, value chains and production networks. Territory, Politics, Governance. 2016. Vol. 4. pp. 400—420.
6. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. К.: Видавництво "Фенікс", 2017. 438 с.

7. Проданова Л.В., Забаріна Д.А. Соціально-економічна система як об'єкт трансформацій. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2009. № 3. Т. 2. С. 152—156.

8. Park R.E. (2015). The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the city environment. *American Journal of Sociology*. Vol. 20. No. 5. pp. 577—612.

9. Карлова О.А., Гуляк Р.Е. Функціонування міста як складної соціально-економічної системи. Комунальне господарство міст. Серія Економічні науки. 2008. № 80. С. 3—11.

10. Sassen-Koob S. "Formal and Informal Associations: Dominicans and Colombians in New York." *The International Migration Review*. 1979. 13 (2). Pp. 314—320, from <http://doi.org/10.2307/2545035>

11. Балуєва О.В. Урбанізаційні процеси: аналіз світових тенденцій. Економіка та держава. 2011. № 6. С. 53—56.

12. Пітерзе Я. Глобалізація як гібридизація. Глобальні модерності / За ред. М. Фезерстоуна, Скота Леша та Роланда Робертсона. К.: Ніка-Центр, 2008. С. 73—105.

13. Топ-10 глобальних міст світу. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2008/10/24/9475/> (дата звернення 17.08.2021).

14. Cities-states of Europe. URL: <https://bigthink.com/strange-maps/the-city-states-of-europe> (дата звернення 17.08.2021).

15. *Competitive Cities in Global Economy* (2006), OECD, Paris, 446 p.

16. Drobotiuk O. Chinese megacities: economic growth and development. Китаєзнавчі дослідження. 2019. 2. Pp. 13—28.

17. Китайські міста, економіка яких дорівнює економіці цілих країн. URL: <https://businessviews.com.ua/ru/economy/id/ekonomika-kitaju-1924/> (дата звернення 13.08.2021).

18. Zhang J. Metropolitan areas critical to urban development: expert. 2019. Available at: http://www.china.org.cn/china/2019-04/11/content_74669291.htm (дата звернення 15.08.2021).

19. Лойко Е.М. Формирование и развитие новых трендов этномаркетинга в украинско-китайском сотрудничестве. Китайське — українське гуманітарне співробітництво в рамках концепції "Один пояс — один шлях" [матеріали Міжнародної науково-практичної конференції] КНР, Тяньцзінь, 2016/2017. С. 51—53.

20. Official site of the World Bank. URL: <https://data-bank.worldbank.org/home.aspx> (дата звернення 16.08.2021).

21. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення 17.08.2021).

22. Офіційний веб-сайт. Головне управління статистики м. Києва. URL: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=255&lang=1> (дата звернення 17.08.2021).

23. Україна: огляд урбанізації. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/787061473856627628/pdf/ACS15060-REVISED-PUBLIC-UKRANIAN-ukr-web-text-cover.pdf> (дата звернення 17.08.2021).

References:

1. Averkina, M.F. (2012), "The influence of the theory of sustainable urban development on the theory of urban planning", *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiia"*. Seriiia "Ekonomika", vol. 19, pp. 262—266.

2. Kramarenko, R.M. (2014), *Stolychnyj mehapolis u hlobal'nij konkurentnij modeli ekonomichnoho rozvytku: monohrafiia* [The metropolitan mehapolis in the global competitive model of economic development: monograph], KNEU Kyiv, Ukraine.

3. Pinson, G. and Morel, J. Ch. (2016), "The Neoliberal City-Theory, Evidence, Debates. *Territory, Politics, Governance*, vol. 2, no. 4, pp. 137—153.

4. Le Gales, P. (2016), "Neoliberalism and Urban Change: Stretching a Good Idea Too Far?", *Territory, Politics, Governance*, Vol. 2, no. 4, pp. 154—172.

5. Horner, R. (2016), "A new economic geography of trade and development? Governing South-South Trade, value chains and production networks", *Territory, Politics, Governance*, vol. 4, pp. 400—420.

6. Mezentsev, K. Oliynyk, J. and Mezentseva, N. (2017), *Urbanistychna Ukraina: v epitsentri prostorovykh zmin: monohrafiia* [Urban Ukraine: in the epicenter of spatial change: a monograph], Phoenix Publishing House, Kyiv, Ukraine.

7. Prodanova, L.V. and Zabarina, D.A. (2009), "Socio-economic system as an object of transformation", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, No 3, vol. 2, pp. 152—156.

8. Park, R.E. (2015), "The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the city environment", *American Journal of Sociology*, vol. 20, No. 5, pp. 577—612.

9. Karlova, O.A. and Gulyak, R.E. (2008), "The functioning of the city as a complex socio-economic system", *Komunal'ne hospodarstvo mist. Seriiia Ekonomichni nauky*, vol. 80, pp. 3—11.

10. Sassen-Koob, S. (1979), "Formal and Informal Associations: Dominicans and Colombians in New York", *The International Migration Review*, vol. 13, No. 2, pp. 314—320.

11. Balueva, O.V. (2011), "Urbanization processes: analysis of world trends", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 53—56.

12. Peterze, J. (2008), *Hlobalizatsiia iak hibrydyzatsiia. Hlobal'ni modernosti* [Globalization as hybridization. Global modernities], Nika-Center, Kyiv, Ukraine, pp. 73—105.

13. *Ukrains'ka pravda* (2008), "Top 10 global cities in the world", available at: <https://life.pravda.com.ua/society/2008/10/24/9475/> (Accessed 17 Aug 2021).

14. Jacobs, F. (2016), "Cities-states of Europe", available at: <https://bigthink.com/strange-maps/the-city-states-of-europe> (Accessed 17 Aug 2021).

15. OECD (2006), *Competitive Cities in Global Economy*, OECD, Paris, France.

16. Drobotiuk, O. (2019). "Chinese megacities: economic growth and development", *Kytaieznavchi doslidzhennia*, vol. 2, pp. 13—28.

17. *Business Views* (2019), "Chinese cities, whose economy is equal to the economies of entire countries", available at: <https://businessviews.com.ua/ru/economy/id/ekonomika-kitaju-1924/> (Accessed 13 Aug 2021).

18. Zhang, J. (2019), "Metropolitan areas critical to urban development: expert", available at: http://www.china.org.cn/china/2019-04/11/content_74669291.htm (Accessed 15 Aug 2021).

19. Loiko, Ye. (2017), "Formation and development of new ethnomarketing trends in Ukrainian-Chinese cooperation", *Kytaj's'ke — ukrains'ke humanitarne spivrobitnytstvo v ramkakh kontseptsii "Odyn poias — ody shliakh"*. *Mizhnarodna Ekonomichna konferentsiia* [Chinese-Ukrainian humanitarian cooperation within the framework of the "One Belt — One Road" concept. International economic conference], China, Tianjin, pp. 51—53.

20. Official site of the World Bank (2021), available at: <https://databank.worldbank.org/home.aspx> (Accessed 16 Aug 2021).

21. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2021), "Statistical information", available at: www.ukrstat.gov.ua. (Accessed 17 Aug 2021).

22. Official website of the Main Statistics Department of Kyiv (2021), available at: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=255&lang=1> (Accessed 17 Aug 2021).

23. The World Bank (2015), "Ukraine: a review of urbanization", available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/787061473856627628/pdf/ACS15060-REVISED-PUBLIC-UKRANIAN-ukr-web-text-cover.pdf> (Accessed 17 Aug 2021).

Стаття надійшла до редакції 19.08.2021 р.